

Babits Mihály: *Măștile de gaze*

Babits Mihály de Szentistván (1883-1941) este una dintre figurile proeminente ale literaturii maghiare, personalitate a primei generații de la revista „Nyugat”/„Vestul”. A scris poezie, proză și eseuri. Lucrări importante: *A gólyakalifa / Califul barză* (1913); *Tímár Virgil fia / Fiul lui Virgil Tímár* (1922); *Kártyavár / Castelul de cărți* (1923); *Halálfiat / Osândiți la moarte* (1927); *Az európai irodalom története / Istoria literaturii europene* (1936); *Összegyűjtött versei / Integrala poetică* (1938). A tradus piese de teatru de Goethe, Shakespeare, Sofocle, precum și poezii de Ovidiu, Petroniu, Dante, Heine, Keats, Yeats, Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Oscar Wilde, Walt Whitman etc. Este aproape necunoscut publicului român, eventual doar ca poet, datorită volumelor tălmăcite de Constantiu Olariu (*Poeme*, 1977; *Cartea lui Iona*, 1999, 2002). Câteva povestiri fantastice au fost traduse de Györfi-Deák György și au apărut ocazional, în diferite almanahuri sau reviste literare. Este insuficient, dacă ne gândim la importanța autorului.

Cântec de lebedă al scriitorului Babits Mihály, romanul *Elza pilóta vagy A tökéletes társadalom / Pilotul Elza sau Societatea perfectă* (1933) – din care publicăm în continuare fragmente reunite sub titlul *Măștile de gaze* – este o distopie, un coșmar plasat în viitor, o lume dezumanizată de un război fără perspectiva păcii, unde atacurile chimice asupra orașelor dens populate au devenit o realitate, iar măștile de gaze se află mereu la îndemână. Și, întrucât băieții au pierit uciși la grămadă pe câmpul de bătălie, a venit rândul fetelor să fie recrutate în rândul forțelor armate.

Măștile de gaze

Fragmente din romanul *Pilotul Elza sau Societatea perfectă*

Ici-colo, printre acoperișuri se înalță niște hornuri prelungi. Aceste coșuri nu fumegă niciodată, dar ele adună într-însele răsuflarea a mii de oameni, gura vitală de aer furnizată astfel când gazele letale se împrăștie, învâluiesc pe îndelete clădire după clădire, pătrund etaj după etaj. Hornurile reprezintă singura legătură a sârmanilor plămâni umani cu aerul curat de la mare înălțime.

Adăposturile antigaze de tipul acesta au început să fie construite încă din prima jumătate de secolului XX, dar au fost definitivitate ca formă și structură doar pe parcursul „războiului etern”. Au primit denumirea de „caverne presurizate”, ceea ce inițial desemnase un fel hambar imens, ușor de ermetizat, unde refugiații panicați se adunau la ceas de primejdie ca o turmă îngrozită; se călcau în picioare la intrare, unde ușile se închideau grăbite în fața vâlătucilor otrăvitori, iar apoi, când aerul devenea din nou curat, presau trupurile îngrămădite ciorchine ale celor sosiți prea târziu și rămași afară, un zid de cadavre căzute unul peste celălalt, care baricada ieșirea; aici, când printre ei se aflau și rude ale celor scăpați, se derulau scene înfiorătoare, cu pumni izbiți în pereți și vaiete. Arareori hambarele fuseseră dimensionate în mod proporțional cu densitatea populației din zonă; spațiul era strâmt, iar aerul puțin. Oamenii respirau gâtuiți, înghesuți ca sardelele, se băteau pentru câte un locșor și așteptau pe jumătate leșinați, în mirosul greu, ca primejdia să treacă și să se deschidă porțile.

Multe s-au schimbat de atunci și, deoarece, în general, s-a impus tendința ca neplăcerile războiului să fie făcute suportabile pentru populația din spatele frontului, ba chiar să devină o parte a traiului cotidian, s-a acordat o atenție deosebită organizării apărării antigaze. Deasupra orașelor mai importante sau mai expuse, pădurea de hornuri se îndesise și, oriunde ar fi locuit, oamenii puteau să se refugieze în adăpostul presurizat cel mai apropiat. Astfel, localitățile urbane s-au trezit la o nouă viață. Datorită transportului rapid și ieftin, populația megalopolisurilor începuse să se risipească pe la periferie. Însă acum, sub continua amenințare a atacurilor chimice, oamenii s-au străduit să se adune în vecinătatea coșurilor prelungi. Orașele au început să se dezvolte pe verticală. Densitatea populației a crescut exploziv, deși suprafața locuibilă a rămas relativ mică. În aceste zile, S... era un stup doldora de zgârie-nori, în vreme ce jur-împrejur fermele și satele se goliseră.

Adăpostul presurizat s-a subțiat și a dispărut printre zgârie-nori. A trebuit să dispară ca să-și îplinească rolul protector. Înainte, adeseori atacul cu gaze era urmat de bombardamentele care ținteau tocmai hornurile locurilor de refugiu. Cei care, riscându-și viața, ajunseseră în hambar deveniseră ținta unei noi morți, ascunsă în văzduh. Emoția mulțimii înghesuite în adăpost creștea neîncetat la auzul suierăturilor și exploziilor din apropiere. În jurul căilor de acces în subteran, se ducea o luptă furibundă. Aparent, fără nici un motiv: ce valoare are o pivniță? Dar toate crăpăturile provocate de bombe puteau să deschidă o cale de acces a gazelor otrăvitoare, împotriva cărora adăposturile subterane nu ofereau nici o protecție.

De atunci, și acest pericol s-a micșorat și a dispărut. Coșurile își pierduseră rolul de țintă fixă: ele se îndesau peste tot în oraș și aerul circula către camerele de sub pământ prin lungi conducte protejate. Materialul din care erau confecționate, la fel cu șira și fațada buncherelor, rezista la explozii. Nu erau învelite „în metal și protejate de trei forțe”. Întrucât efectele bombardamentelor puteau fi mărite la nesfârșit, nici un metal n-ar fi constituit un scut eficient. Dar, precum pivnițele cetăților se adânceau în sol, iar străvechiile tranșee erau apărate de valuri de pământ bătătorit, „argila cauciucată”, acest material moale și dens descoperit de savanți, le proteja. Era atât de elastic, încât hornurile confecționate din el se aplecau, chiar se culcau sub suflul bombelor, iar apoi se ridicau din nou, încetîșor, ca niște fire de iarbă date la pământ sau ca hornul unui vapor ce tocmai trecuse pe sub un pod nu prea înalt.

Al doilea motiv de spaimă, care înainte vreme răzbătea prin toate sălașurile protectoare, era teama de întrerupere a curentului electric, lucru care ar fi însemnat probleme în funcționarea ventilatoarelor! A ventilatoarelor care furnizau aerul curat! Dacă zumzetul ventilatoarelor s-ar fi oprit, ar fi urmat asfixierea, catastrofa! Dar proiectarea modernă a centralelor de distribuire a curentului și perfecta lor protecție aproape că înlăturase riscul, cel puțin în cazul megalopolisurilor, care dispuneau de mult mai multe echipamente potrivite să fie puse la treabă.

Prin urmare, pericolul și panica au încetat să provoace agitație în rândurile populației îngrămădite în clădirile sută la sută etanșate. Adăpostul presurizat modern oferea siguranța refugiului aflat la îndemână, ba chiar și un pic de confort. Chiar și atunci când nu se dădea alarma, încăperile largi și bine aerisite deveneau

centrul câte unui cartier, adăpostind oficiul de recrutare, devenind o sală de ședințe... Și când sirenele începeau să vâjâie, ordinea desăvârșită și disciplina de fier asigurau accesul fiecăruia și ofereau garanția găsirii unui loc.

Și totuși o umbră adăsta aici, iar moartea tot dădea târcoale! Imediat după închiderea porților etanșe, atmosfera devenea apăsătoare. Degeaba se agitau disperate paletele ventilatoarelor la capătul deschizăturilor către hornuri, o mie de răsflări găfâiau speriate. Iar toate acestea: spațiul înghesuit, asfixiant, deșertic și îndoliat, ca sălile de așteptare din gări în zilele unor catastrofe majore, îi amintea doamnei Kamuthy de orele cumplite ale coșmarelor.

– Clasa întâi! răcni gardianul după ce aruncă o privire asupra bonului, deoarece cei din familia Kamuthy închiriaseră pe bani grei o cămăruță în aripa rezervată V.I.P.; aveau chiar un compartiment etanșabil propriu, dotat cu perne și păături, diferite tipuri de conserve și măști de gaze proprii, pentru orice situație, cu toate că ele se puteau închiria chiar la fața locului, unde funcționa și un bufet.

– Ce bine că atacul nu ne-a surprins undeva departe, într-o parte necunoscută a orașului, se gândi femeia. Simțea că n-ar fi putut să îndure atacul într-un loc străin! Măcar aici va fi întâmpinată de obiecte familiare... de chipuri cunoscute... Își va întâlni soțul... poate chiar și pe Elza! Și-a apăsat palma pe inimă; încă răsufila sacadat; din spate, a auzit un schimb de replici și a pălit. (Oare câte scene de coșmar s-au petrecut în preajma acestor porți cumplite!)

– Prezențați tichetele la control! urla paznicul.

Un chip îngrozit de moarte se străduia să devină invizibil.

– Nu auzi? Arată-mi tichetul galben!

– Tichetul galben, tichetul galben! – se auzea de pretutindeni.

Statul încasa de la toată lumea taxa de protecție împotriva atacurilor chimice și elibera în schimb chitanțe galbene.

– L-ai uitat acasă? În sertarul biroului?

Era o glumă grosolană: de unde să aibă bietul vierme o masă de birou, cât timp n-avea nici măcar un cămin?

– Nimeni nu pleacă de acasă fără bonul galben! Identificați-vă într-un fel sau altul, altfel vă trimit la arest. Un-doi! N-aveți nici un act? Vă cunoaște cineva din împrejurimi? Cum vă numiți?

Trăsăturile chipului nenorocit au plesnit ca o coardă întinsă prea tare sau ca o supapă defectă, apoi, pe neașteptate a început să plângă hohotit. Ca un copil. Ca un bărbat. Dar pe atunci, bărbații care să verse lacrimi de crocodil nu erau nici o raritate, nici ceva neobișnuit. Nici domnului Kamuthy, care apăruse între timp în mijlocul mulțimii, nu i s-a părut demn de atenție: el își căuta, cu obișnuita sa morgă aristocratică, soția.

– O fi vreun dezertor nenorocit – își dădu cu părerea domnul Kamuthy, în vreme ce sărmanul plângăcios a fost condus într-o celulă goală, unde apoi să fie interogată degrabă. Este metoda ideală de control a populației. Mai demult, în vremea păcii, nimeni n-a visat ce ordine va institui și va menține războiul. Indivizi ca el au dezertat cu sutele. Acum este obligat să se prezinte benevol la adăpost, dacă nu dorește să se sufocă pe stradă.

– Oh, nefericitul! Ce tânăr e, încă aproape copil! Femeia se înfioră la gândul dilemei fără de scăpare. Aici înăuntru a dat peste temuta Listă, în vreme ce afară, printre clădiri, gazele se răspândeau tăcute...

– Îl vor împușca – zise cu răceală domnul Kamuthy, ca și cum ar fi fost vorba despre un lucru normal și obișnuit. Sufletul femeii se zbătea, suferea. Deci nu există scăpare? Cei tineri trebuie să piară într-un fel sau altul? Nu există o cale de scăpare, un loc unde să se ascundă?

– Elza e aici? își întrebă bărbatul. Ați văzut-o pe Elza?

Și brusc dădu în clocot mânia împotriva părintelui care analizează cu răceală necazul de care a dat un străin, în loc să se întrebe oare unde i-o fi fata în acest ceas de primejdie!

– Ce fel de tată sunteți?

– Oare de ce vă agitați întotdeauna? Cu siguranță, Elza s-a dus la facultate. Știți prea bine că universitatea dispune de o cavernă presurizată proprie. De adăpostul presurizat cu cel mai științific sistem de protecție din țară.

Dar femeia nu mai reuși să-l asculte. Nervii întinși erau îndreptați către țâșnile ușilor. Se cutremura la auzul fiecărui glas de fată. Dar n-a putut să vegheze la nesfârșit intrarea. Soțul o trase degrabă înspre cămăruța confortabilă și liniștită.

– Haideți! Nu-i nimic de văzut. V-ați oprit degeaba aici!

Ultimii întârziați au intrat cu răsuflarea tăiată prin poarta pivotantă. Sirenele au văjâit din nou. În cadrul ușii a apărut, ici și colo, câte o uniformă: gardienii veniți din patrulare, care aveau obligația să părăsească ultimii străzile aflate sub atacul chimic. Închiderea! Ca într-o crâsmă demonică, prinsă sub șuvoiul unei muzici ce sfâșia timpanele, doamna Kamuthy se strecură amețită prin arhipeleagul meselor din sălile de așteptare. Încăperile de clasa întâi ocupau etajele superioare ale clădirii. Poate că Elza s-a oprit să stea cu prietenele, undeva pe un culoar de clasa a doua!

Avea colege, de o condiție mai modestă, dar care locuiau în acest cartier; și în alte ocazii, preferase să stea împreună cu ele. Ea se arăta atât de distantă și de independentă, cu certitudine că nu-și căuta neliniștită mama, așa cum maică-sa o căuta pe ea. Ochii femeii umblau ca niște găze agitate.

Pe neașteptate, aproape că i-a scăpat un strigăt. Crezuse c-o vede pe Elza, deși nu fusese decât chipul unei amintiri ivite clar, pe neașteptate. La o masă plasată într-un colț îndepărtat, pe băncuțele rezemate de ziduri, stăteau câteva tinere. În clipa următoare, deja își dăduse seama că nici una dintre ele nu este Elza. Își fixă micul binoclu de teatru pe ele și le recunoscă pe prietenele Elzei. Erau chiar cele cu care stătea de obicei... Cele invidiate pentru privirea încrezătoare și șoaptele confidentiale adresate lor...

Tineri în vreme de război... Se retrag într-un colț, râd, se îmbrățișează; ce i-ar putea impresiona? Așa au crescut, sub aripile morții... Toate acestea li se par normale. Grijiile ar fi fost doar o povară grea, dar cine stătea să-și facă griji degeaba? Doamna Kamuthy avea senzația că toată lumea, cu excepția ei, se interesa doar de propria-i persoană. Deși aici, în buimăceala șuieratului despicător al sirenelor, toată lumea alerga agitată, cu toții: femeile, infirmii, soldații aflați în permisie căutau pe cineva... Doar grupul acesta de trei-patru fete se izolase în mod

sfidător de lumea înconjurătoare, se retrăsese în tranșea de după masa plină cu măștile de gaze închiriate. În intimitatea încolăcirii nestingherite a brațelor, le înconjura un aer atât de aparte, încât doamna Kamuthy ezită să le abordeze. Simțise plutind în aer secretele ostile ale unei noi generații și se retrase speriată.

Dar una dintre fete, cu o înfățișare mai matură, care nu stătea alături de cealaltă, ci încerca o mască de gaze stând în picioare lângă masă, o zări și o salută.

– Ați văzut-o pe Elza? Întrebă femeia.

Domnul Kamuthy se îndesase deja în fotoliul din „loja” de clasa întâi și își pusese în față un teanc din cele mai moderne mijloace de camuflaj și un pahar de „bere de război”. Doamna Kamuthy nu reuși să-și stăpânească emoțiile, ci începu să-și facă și mai multe griji, văzându-le pe tinere.

– Probabil că-și pierde timpul pe la facultate.

– Întotdeauna umblați împreună.

Fata râse.

– Ei, nici chiar întotdeauna, ar fi exagerat, cu o prietenă urâtă, ca mine. Era o tânără grasă și voioasă, cu totul opusă frumoasei și exaltatei Elza. Un aer de luciditate ironică o însoțea pretutindeni, chiar și aici. Tremurând obosită, doamnei Kamuthy aproape că i se făcu rușine în fața ei. Dar nu se putea hotărî să se despartă de ea, așa că o prinse de mână și-i tot spunea „draga mea Margot”, poate că totuși știa ceva despre Elza.

– Elza, cu certitudine, o duce mult mai bine...

– Cine știe? chicoti o duduia scundă, cu năsucul pe sus, așezată pe bancă, unde se pierdea lascivă printre brațele și sâniilor altor două tinere, torcând fericită, ca o pisicuță. Isuse, Marie, Sfinte Duh, apărați-ne de bombe! Nu vii și tu aici, Margot?

– Dacă nu-s bărbați, atunci se strâng una într-alta, îi spuse râzând Margot doamnei Kamuthy. Trupe de rezervă...

– Se țin acum cursuri la universitate? s-a interesat doamna Kamuthy.

– Elza s-a dus la bibliotecă. Îi place să citească poemele dinainte de război – îi spuse Margot cu un fel de răspăr respectuos. O pasiune anacronică, dar cu totul lipsită de primejdii.

Mama Elzei știa că la facultate încăperile care puteau fi închise ermetic se aflau tocmai în corpul bibliotecii.

– Elza se află în locul cel mai potrivit.

– Dar dacă a plecat să se plimbe? Ar fi putut să iasă din oraș... dincolo de diguri... unde și cea mai apropiată cavernă presurizată se află atât de departe...

– În curând ne încorporează, n-o să pățim nimic până atunci! Nu scăpăm atât de ușor – glumi Margot. – Domnul Oștirilor și-a pus ochii pe noi. Ne protejează, ca nu cumva să scăpăm de serviciul militar obligatoriu pe Pământ înainte de vreme.

Traducere din limba maghiară și prezentare de Györfi-Deák György